

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
---------------------	---

МОРАЛЬНЕ ЗРОСТАННЯ ОСОБИСТОСТІ

ОНТОГЕНЕТИЧНІ АСПЕКТИ МОРАЛЬНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ	6
---	---

Павелків Роман

ДИТЯЧА ПРОСОЦІАЛЬНІСТЬ: СТРАТЕГІЧНИЙ АСПЕКТ	22
---	----

Корчакова Наталія

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЧУТТЯ ВЛАСНОЇ ГІДНОСТІ ОСОБИСТОСТІ	40
--	----

Кулакова Лариса, Кулаков Руслан

КОНСТРУКТИВНО-ДЕСТРУКТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МОЛОДІЖНИХ СУБКУЛЬТУР	56
--	----

Павелків Віталій

ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ КРИЗИ ЗАЙНЯТОСТІ ОСОБИСТОСТІ	73
---	----

Рудюк Олег

ПРОФЕСІЙНА АВТЕНТИЧНІСТЬ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ФАХІВЦЯ З ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ	89
--	----

Примачок Людмила

ДЕТЕРМІНАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ УКРАЇНИ	105
--	-----

Созонюк Ольга

РЕПРЕЗЕНТАТИВНИЙ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПЕДАГОГА	123
---	-----

Івашкевич Едуард, Яцюрник Алла

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ФАСИЛІТАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ	140
--	-----

Хунавцева Наталія

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ЗДІЙСНЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПАРАДИГМІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ПЕРЕКЛАДАЧА	156
--	-----

Михальчук Наталія, Івашкевич Ернест

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	172
--------------------------------------	-----

ПЕРЕДМОВА

У безмежному просторі наукового пізнання, питанням розвитку людської самості належить одне із чільних місць. Продовжуючи вивчати світовий простір, люди завжди повертаються до себе самих, прагнучи пізнати свою сутність, закони розвитку, динаміку процесів, унікальність і неповторність свого буття. У книзі пропонуються для розгляду дві важливі лінії особистісного становлення: розвиток моральної сфери особистості та питання її професійного життя й самореалізації.

Моральний ракурс презентований матеріалами, які розкривають онтогенетичні аспекти унікальної сфери психіки людини – її моральної сфери. Обговорюються закономірності вікового становлення морального самопізнання й оцінювання, виникнення і функціонування механізмів моральної рефлексії та моральної поведінки. Особлива увага в роботі зосереджується на розкритті мотивів унікальної поведінкової стратегії – готовності діяти на Благо інших людей чи спільнот, яка дістала назву «просоціальна поведінка». Увазі пропонуються цікаві матеріали щодо поєднання егоїстичного і морально-альтруїстичного контекстів особистісних самовиявів, обговорюються питання парадоксального поєднання репутаційно-презентаційних устремлінь дітей з проявами емпатійної уваги до потреб іншої людини, її станів та намірів.

Моральність особистості неможлива без усвідомлення і прийняття концепту «гідність». У книзі розкривається сутність цієї моральної цінності, її розвиток та врахування у процесі соціальної взаємодії.

Окрема інформаційна лінія у контексті морального становлення особистості присвячена аналізу конструктивно-деструктивного впливу молодіжного субкультурального простору на особистісний розвиток у період підліткового віку.

Проблематика особистісного становлення у процесі професійної життєдіяльності подана через ідеї розвитку психологічної культури вчителя як особи, що стоїть у витоків духовного розвитку майбутніх поколінь. У книзі піднімаються питання щодо сучасних проблем зайнятості та наслідків, які вони породжують; обговорюються особливості

особистісних трансформацій під впливом професійного функціонування. Для обговорення виокремлюються питання розвитку соціального інтелекту як предиктора успішної реалізації завдань соціальної взаємодії у процесі професійної педагогічної діяльності; висвітлюються питання нових стратегій фасилітативної взаємодії у професійній діяльності вчителя.

Монографія підготовлена творчою групою науковців, до складу якої увійшли: д. психол. наук Р. В. Павелків, д. психол. наук Н. В. Корчакова, д. психол. наук Е. З. Івашкевич, д. психол. наук Н. О. Михальчук, канд. психол. наук О. М. Созонюк, канд. психол. наук Р. С. Кулаков, канд. психол. наук Л. М. Кулакова, канд. психол. наук В. Р. Павелків, канд. психол. наук Е. Е. Івашкевич, канд. психол. наук О. В. Рудюк, канд. психол. наук Н. О. Хупавцева, канд. психол. наук А. О. Яцюрик, канд. пед. наук А. Л. Примачок. Передмова підготовлена канд. пед. наук В. І. Безлюдною.

МОРАЛЬНЕ ЗРОСТАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Павелків Роман

ОНТОГЕНЕТИЧНІ АСПЕКТИ МОРАЛЬНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Бурхливе, нестабільне сьогодення загострює увагу до питань морального становлення особистості. Науковий аналіз питань гармонізації соціальних процесів належить до магістральних напрямів психологічного пізнання. Життя людини у соціумі, її входження у світ складних, багатогранних зв'язків може відбуватися лише за умови врахуванням об'єктивних законів співжиття, узгодження інтересів людини і суспільства, потреб кожного його члена, особливостей соціалізації наступного покоління. Ці функції покликана здійснити моральна свідомість особистості, унікальний елемент людської психіки, який найповнішим чином відображає соціальне ество людини. Сучасна соціально-психологічна атмосфера у суспільстві обумовлює виникнення ряду проблем, які пов'язані із моральною сферою підростаючого покоління. Важливість цієї проблеми обумовлена рядом причин. По-перше, розвиток моральної сфери – основа особистісного розквіту. В умовах сьогодення формування моральної позиції особистості вимагає від психологів та педагогів застосування ефективних форм та засобів психологічного впливу на дитину. По-друге, об'єктивне відображення процесу гуманізації суспільства основною складовою якого є моральність, потребує розробки нових програм формування індивідуальної моральної свідомості. Тому особливої актуальності сьогодні для науки і практики набуває аналіз вікових аспектів розвитку моральної свідомості та самосвідомості.

З точки зору соціальних законів, мораль розглядається як необхідна умова існування і розвитку суспільства, сформовано розуміння необхідності моральної поведінки людини задля збереження суспільного порядку, соціальної стабільності, справедливості. З психологічних позицій, моральна свідомість розцінюється як необхідна основа та наслідок процесу соціалізації, що забезпечує життя людини в соціальному оточенні. У розумінні джерела моралі виокремлюють дві лінії: як регулятивного правила і як ціннісно-мотиваційного ставлення до буття. Ці лінії знаходять певні кореляції в психологічних структурах діяльності і свідомості особистості.

Мораль формує загальні вимоги до людини, до її поведінки, стосунків з іншими людьми і суспільства в цілому, але при цьому обов'язковою умовою ставить добровільність прийняття цих вимог особистістю. За логікою моралі, особистість повинна виконувати вимоги не через те, що цього вимагає суспільство, а тому, що вона усвідомлює цю необхідність і діє вільно. У такому випадку актуалізується психологічний аспект моралі.

Моральність – це спосіб саморегуляції і спосіб упорядкування міжособистісних стосунків, в основі якого лежить уявлення про цінності. При цьому необхідно враховувати певну відмінність цього поняття у філософському і психологічному трактуванні. У філософському розумінні цінність лише позитивне значення, у той час як з психологічної точки зору, не завжди вдається жорстко дотриматися цього визначення, оскільки за цих умов неможливо розглянути багатогранності людських позицій, індивідуальні варіанти розвитку моральної компетентності. Мораль соціальна, але власне соціальні і культурні засоби управління поведінки розділені. Людина може виокремити себе із соціуму і керувати собою. Моральність – це не просто спосіб соціальної регуляції і саморегуляції, а швидше спосіб культурної і особистісної саморегуляції. Моральна свідомість опосередковується ціннісними уявленнями, нормами і зразками, які відпрацьовуються у суспільстві.

Центральними ланками індивідуальної моралі особистості є моральна свідомість та самосвідомість. Саме такі ціннісні конструкти визначають гуманістичне спрямування поведінки людини в соціальному середовищі, її ставлення до суспільної моралі, формування моральної поведінки. Тому, зважаючи на регулятивно-детерміністську теорію, відомий український психолог В. Т. Циба зазначає, що за умови створення у свідомості особистості цінності-моделі з високою суспільною значущістю, її реалізація і впровадження у життя набуває «стратегічного характеру, проявляється як соціогенна потреба у досягненні задуму з наступною самоактуалізацією і стає для неї сенсом життя» [152, с. 339].

Моральна свідомість і самосвідомість не даються від народження. Вищі регулюючі системи, до яких вони належать, формуються і розвиваються в процесі соціалізації – засвоєння і перетворення індивідом соціально-культурного досвіду.

Засвоєння морально-етичних норм і вимог людського суспільства – провідний лейтмотив формування самосвідомості. Цей процес перш за все розгортається через спілкування дітей з дорослими та однолітками в процесі різних видів діяльності. При цьому зазначимо, що провідну роль у

дієвому засвоєнню моральних норм, як не дивно, відіграє взаємодія не з дорослим, а з рівним партнером. У контактах з дорослим у дітей нормативна поведінка мотивується просоціальною мотивацією, яка є лише первинною ланкою на шляху формування моральної позиції особистості. Моральнісне ставлення до іншого – це вияв цікавості до нього та його дій, співчуття та різні форми просоціальної поведінки, яка є не способом самоствердження, а безпосереднім виявом ставлення до партнера по спілкуванню.

Очевидно, що поведінка, спрямована лише на дотримання вимог, є елементарною основою, яка дозволяє індивіду адаптуватись до умов соціуму, але не є дійсно моральнісною. Моральні норми виступають як зовнішні щодо особистості, як такі, що протистоять їй «Я». Саме тому мораль пов'язана з зовнішньою доцільністю. Така поведінка протилежна поведінці моральнісній, яка пов'язана з «цілепокладанням самого індивіда». «Моральність формується разом з особистістю, утворює принцип її буття і є невід'ємною частиною змісту Я індивіда» [8, с. 53]. Моральність є необхідною умовою повноцінного міжособистісного спілкування, коли інший виступає у своїй цілісності і повноті, що дозволяє пережити відчуття спільності з ним, співчувати та допомагати йому.

Особливий інтерес для науки і практики має аналіз *вікових аспектів* проблеми морального становлення особистості. Можна виокремити принаймні дві найважливіші підстави, які зумовлюють необхідність цього підходу. По-перше, моральна сфера належить до надзвичайно складних утворень людської психіки. Аналіз її дорослих (але при цьому не завжди зрілих) форм є досить важким питанням. Вивчення генезису моральної свідомості дозволяє простежувати поетапність формування когнітивно-мотиваційних та емоційних основ морального розвитку, закономірності його переходу від більш простих до складних форм.

По-друге, практика роботи з дітьми показує, що розвивальна і розвивально-коригувальна робота з формування моральної поведінки є найбільш ефективною в періоди, що характеризуються високою податливістю до виховних впливів.

Вивчення вікових аспектів морального становлення особистості в психологічній науці започатковане порівняно недавно. Можна констатувати, що на даний час цілісне вивчення цього феномену відсутнє. Останнім часом з'явилися роботи, присвячені аналізу передумов формування моральної свідомості [4; 23], вивченню впливу особистісних характеристик на розвиток моральної компетентності [129], розкриттю